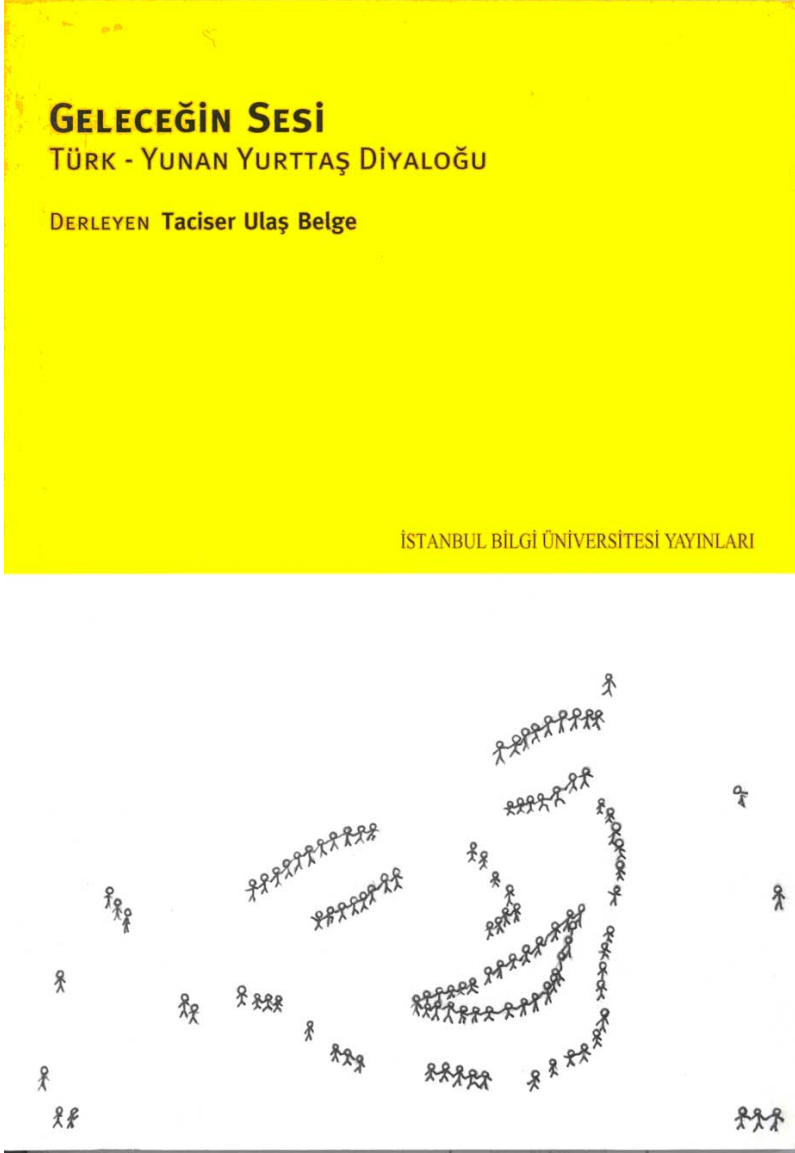

Geleceğin Sesi – Türk/Yunan Yurttaş Diyaloğu, Derleyen Taciser Ulaş Belge, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004 başlıklı kitapta yayınlanmıştır.

Türk-Yunan Muhabbetinin Esrarı

(Herkül Millas)

1999 yılındaki deprem sarsıntılılarıyla toplumlar birden kendilerine gelmişçesine ikili ilişkiler eski keskinliğini kaybedip sivil toplum kuruluşları arasında muhabbet artınca benim kafamda da sorular belirdi. Neden daha önce değil de deprem sonrasında oldu bu olumlu gelişme? Eskiden 'sivillik' mi yoktu, yoksa muhabbetin hoş yanını mı bilmiyorduk? Bu alandaki on yılların sessizlik ambargosunu kim zorunlu kılmıştı? Birileri bir düğmeye basmışçasına bu 'diyalog' nasıl birden başlayıverdi? Bu yazı bu tür bir problematiğin ürünüdür.

Yanıtlar hem Türk-Yunan ilişkilerinin bir yanına, çok gerek duyduğumuz bir eksikliğı gidererek ışık tutacak, hem de bugün içinde yaşadığımız süreci daha iyi anlamamıza yardımcı olacak. Ama yanıtı kim verecek? Bunlar zor sorulardır ve herhalde yanıtlar da karmaşık ve çok yanlı (kompleks); ve belki geniş araştırmalar gerektiren türdendir. Kaldı ki, 'biz' de – yani bu kitabı yazmaya girişenler de - belki bu olayı ele alacak ve yanıtları verecek en uygun grup değiliz. Çünkü 'biz' olayın içindeyiz; ve sorunun bir parçasıyız.

'Biz' derken ulusal kimliğimizle kendimizi Türk ve Yunan olarak belirleyen kimseler demek istiyorum. Yoksa on yıllarca Türk ve Yunanlılar birbirleriyle çekişirken, sert sert bakışırken, sitemlerde bulunurken, karşı kampanyalar geliştirirken, tehditlerde bulunurken, misilleme adına azınlıkları 'sıkıştırırken', savaş uçaklarını ve gemilerini politika adına kullanırken 'biz', söylemimizle yada duygularımızla taraf değil miydik?

Bu kısıtlamaların bilincinde olarak bazı yanıtları hipotez olarak ele alalım ve üzerlerinde birlikte düşünelim. A) yıllarca Türkler ile Yunanlılar arasında bazı sorunların ve çekişmelerin var olduğu ve B) 1999'dan sonra ilişkilerin daha iyiye gittiğı genellikle kabul ediliyor... Bu noktadan başlayalım.

OLASILIKLAR

Birinci olasılık şu: Aslında ikili ilişkiler hiçbir zaman kötü olmamıştı. Kötü olan devlet ilişkileriydi. Halklar arasında uyum, sevgi, anlayış, hatta 'kardeşlik' hep vardı. Anlaşmazlık 'büyüklerimiz' arasındaydı ve bu 'resmiler' az buçuk anlaşınca 'siviller' de gerçek yüzlerini gösterdi ve içten eğilimlerini izleyerek biri birinin kucağına atıldı.

Bu senaryo aslında insanın gönlünü ferahlatıyor ama bazı soruları tam yanıtlamıyor. Yöneticilerin halkın oyu ile göreve geldikleri bir rejimde halk ile yönetici arasında neden farklı eğilimler olsun? Hatta oy avcılığı adına yapmadıkları şaklabanlıklar bırakmamış olan siyasilerimiz neden bu alanda halkın keyfine engel olsun? Halk dostluktan yana ise 'oy avcılığı' dostluğu savunarak yapılması gerekmez miydi? Sakın tersi geçerli olmasın? İlişkiler konusunda halk daha bağnaz, siyasiler daha soğuk kanlı düşünüyor olabilir mi? Yorgos Papandreu bu tür bir siyasiyi andırıyor, çünkü!

Kaldı ki, elde hiç iç açıcı olmayan kamu oyu araştırmaları var. Örneğin biri Türk biri Yunan iki saygın kuruluşun (Piar ve Icap) 1989 yılında birlikte eşzamanlı gerçekleştirdikleri bilimsel ve kapsamlı araştırmaya göre her iki halk Öteki hakkında hiç de hoş duygular beslemiyor. Örneğin her iki taraf da dokuz ülke arasında en güvenmedikleri ülke, karşılıklı olarak, Türkiye ve Yunanistan'dı. Son birkaç yıla kadar Öteki hakkında çok kötü şeyleri çocuklara aşılaman, her iki yanın okul kitaplarını da unutmayalım. Bu kitaplar devletin politikasını yansıtıyor diyelim. Ama edebiyata ne buyrulur? Yüzlerce roman, onlarca yazar, aydınlarımız yani (hepsi olmasa da), Öteki hakkında çok kötü şeyler yazmamışlar mı? [1] Ne zaman bir araya gelsek, her laftan nem kapıp kapışanlar 'biz' değil miydik? [2]

'Biz masumuz, suç büyüklerimizde' lafı mutlakıyetçi kralların egemen olduğu dönemde geçerli olabilir ama günümüzde kullanıldığında kendi sorumluluklarımızı birilerine yüklemek isteyenlerin söylemini andırıyor. Halk ve ulus olarak az mı ulusal mitinglere katıldık, şoven siyasetçileri az mı alkışladık, onları Meclise taşımadık mı, keskin köşe yazarlarını az mı gönlümüze bastık vs.? Unuttuksa bunları, bu unutkanlığın da psikolojide açıklaması vardır.

İkinci olasılık: İlişkiler 1999dan sonra hiç değişmedi. Kötüydü, hâlâ kötü. Hiçbir temel soruna çözüm getirilmedi. Politikacılar bir oyun oynuyor ve halkın bir bölümü görünüşe kanıp bir sahte oyunun kurbanı oluyor... vb. Bu kötümser görüşü daha ayrıntılı da kılabiliriz: Yakında temel

sorunlar yeniden gündeme gelecek. Kıbrıs, Ege, Avrupa Birliği gibi sorunlar bu oyuna son verecek. O zaman ne olacak? Gafletlerinden uyananlar olacak ama bu arada gençlerimizin inançları sarsılmış olacak. Bu politika aldatıcı olduğu için tehlikelidir. Ötekiler akrepliklerini yada Ötekiliklerini hep yapacaklardır! 'Her dosttan post olmaz' mı dediniz?

Bu anlayışın da eksik yanları var. En başta, her yaratıktan post yapmak şart mı ki; bize zararı dokunmaması yeterli değil mi? Ama biz temel konumuza geçelim... 1999'dan sonra siyasiler, köşe yazarları, edebiyatçılar, televizyon, sıradan yurttaşlar, her iki yanda, Öteki konusunda artık küfür etmiyor, saldırgan dil kullanmıyor, hatta tam tersine Öteki için sık sık iyi bir laf da ediyor. Bu bile büyük bir değişiktir. Bu durum on-yirmi yıl sürerse, bir kuşak sonra yeni bir Türk ve Yunan tipi çıkacak ortaya: Öteki konusunda kulakları ve beyni yıkanmamış bir kuşak. Bu yaratıklar yeni bir insan türü sayılabilir bu coğrafi çevrede.

Kaldı ki 1999dan sonra kazanımlar çok daha fazladır. İki ülke arasında her alanda ilişkiler önemli oranda arttı (bu kitapta bu yeni durumun örneklerini bol bol okuyacaksınız); ve en önemlisi, insanlar 'karşı tarafa' gidip gelmeye başladı. Binlerce ziyaretçi her yıl. Karşı tarafta bize benzeyen yaratıkların yaşadığını, önce biraz şaşırarak görenler, yavaş yavaş Öteki konusunda imajlarını rötuş etmeye başladı. 'Karşıya' geçip geri gelen Türk ve Yunanlı öğrencilerim hep 'Ötekilerin çok hoş insanlar' olduklarını vurgulayarak söylemişlerdir. Ben de her seferinde 'sanmıyorum' demişimdir, 'karşı tarafta tek tip değil, her türlü insan yaşar, iyisi de feci olanı da; ama siz öyle ön yargılarla gidiyorsunuz ki oraya, normal insan görünce hayran kalıyorsunuz'. Azar azar da olsa ön yargılar değişiyor demek istiyorum ve bu, düşmanı artık 'dost' görmeye başlamak anlamına gelebilir. Fark etmeden Öteki konusunda kullandığınız sıfatlar, yargılar, ata sözleri bile kullanmaz olursunuz.

Üçüncü olasılık, dolayısıyla yorumumuz otomatik olarak, 'ilişkiler kötüydü, şimdi iyiye gidiyor' mu olmalı? Hiç sanmıyorum. Çünkü bir olasılık da – **dördüncü** olasılık - konuşanlarla susanların yer değiştirmiş olması. Açıklayayım: Her iki ülkede de şahinler ve güvercinler hep vardı. Eskiden ortam şahinler için uygundu, şimdi güvercinler için. İnsanlar değişmedi, ortam değiştiği için sesleri işitilenlerle susanlar yer değiştirdi. Kaldı ki bazı bukalemunlar da yeni renkler edindi. Sonuç: etraf daha günlük güneşlik.

Benim yıllarca yazılarını, konuşmalarını izlediğim insanlarda gördüğüm, kendilerine bir çeki düzen verme çabası, 'politically correct' olma isteğidir. Kimileri gerçekten ve samimi olarak

değişti. Zaten onlar eskiden de ortama uyan insanlardı, onun için şahin görünümü takınmışlardı. Şimdi kumru gibidirler. Çünkü bu insanların adaptasyon yetenekleri çok üstündür. Dönem güvercin dönemi, onlar da güvercin oldular. Kimileri de hiç değişmedi ve dişlerini gıcırdatarak pusuda hır çıkaracakları günü bekliyorlar. Arada sırada olanlara burun kıvırıyorlar, gelişmelere de pek burunlarını sokmuyorlar. Kısacası, insanlar az değişti, rolleri daha çok değişti.

DEĞİŞİKLİK NEDEN?

Değişenleri saptadık diyelim: siyasi ortam değişti, şahinler sustu, uyumcu takım sesini yükseltti, dostluk türküleri kin şarkılarını bastırdı. Kuşkusuz eskiye göre kat kat daha hoş bir durum. Yalnız biraz aldatıcı. Kimileri mitoslarla yüklü ulusal kimlik saplantılarını görmezlikten geldi, hiç yokmuşlar gibi davrandı, halkların her zaman 'kardeşçe' seviştiklerine inanmak istedi. Bu eğilim Türk tarafında daha yaygın çünkü imparatorlukların (hayali) mirasçıları eski yabancı tebaanın onları sevmesini ister. Böylelikle geçmişte var olmuş olan ve bugün kendilerine yakın hissettikleri devlet meşruiyet ve yücelik kazanmaktadır: sevgiye layık olmaktadır. Kendi devletiyle kıvanç duyan kendine de pay çıkarır bilinçsiz olarak. Balkanlarda ve Orta Doğu'da kendilerini Osmanlı mirasın varisleri ilan eden tek ulusun Türk ulusunun olması dikkatimizden kaçmamalıdır. Öteki ulusal kimlikler farklı ve Osmanlıya 'karşı' bir kimlik adına gelişmişlerdir.

Ama asıl soru, değişikliğin neden bu dönemde ve bu biçimde yürütülmüş olduğudur. 1995-1999 yılında Balkanlar'daki karışıklıkları aklımıza getirelim. O yıllarda Balkanları sarması olanaklı görünen etnik ayrımcı gelişmeler iki ülkeyi kaygılandırmış ve birbirine yakınlaştırmış olabilir. Böyle bir durum 1930larda Musolini tehlikesiyle de yaşanmış, o yıllarda 'geleneksel Türk-Yunan dostluğu' başlatılmıştı. İkinci bir neden iki siyasinin kişilikleri. Yorgos Papandreu ve İsmail Cem milli paradigmaya tam 'angaje' olmuş kimseler değil herhalde. Geçmişten gelen kimlik saplantıları yoktu. Gerekli adımları atabildiler, etraftaki itirazlara karşı. Başka bir neden, iki tarafta da sürtüşmeden bir bıkkınlık, bir 'zararlı çıkıyoruz' duygusu gelmiş olması olabilir. Yeni bir yöntemi denemeyi istemiş olabilirler. Üçüncü devletlerin baskıları başka ek bir neden sayılabilir.

Ama bunların dışında en önemli ve en kalıcı gelişme depremlerin oynadığı roldü. Yakın tarihte ilk kez her iki ülkenin halkı kendi evlerinde, televizyon aracılığıyla Ötekinin kendisine yardım etmek için çaba gösterdiğini, yıkıntılar altından bir yaşlı kimseyi, bir çocuğu kurtardığında sevindiğini, hatta sevinç ve heyecandan ağladığını gördü. İlk kez Öteki 'hayali' biçimiyle değil, somut bir biçimde belirdi. O güne dek hemen hemen her zaman bir simge gibi gündeme gelen Öteki, etten kemikten ve hiç de 'anlatıldığı' gibi olmadan karşımıza çıktı.

Sanırım Yunan ve Türk halkı bu görüntülerden bir şok etkisi yaşadı. O güne dek karşılaştığı ve 'olumlu' olarak gördüğü Öteki'ni istisna saymıştı. [3] Resmen ve resmi devletini de temsil ederek gelen Öteki bu kez hiç beklediği gibi değildi. Ne subaydı, ne asker, ne sert konuşan politikacı. Belki evlerimizde renkli televizyonlarımız olmasaydı bu mucize aynen gerçekleşmeyecekti. Ama Ötekinin bize yardım eli uzatma sahnesinden başka, 'onun' depremi sırasında da acı çekenlerin 'bize' benzediklerini gördük. Ağlayan kadınlardan daha çarpıcı olan ağlayan erkeklerdi; hep sert işgalci olarak anlatılmış olan erkeklerdi bunlar. Ve henüz milliyetleri olmayan bebekleri gördük, kimileri ölü, kimileri yakınlarını kaybetmiş, ağlıyordu.

Belki o an, o ana kadar besledikleri duygulardan utananlar olmuştu, o güne dek söylediklerinden pişman olanlar, yakınlarına ve aynaya bakamayanlar. İki depremin böyle bir rolü de olduğunu sanıyorum. Soyut ve hayali Öteki yerine karşımıza somut birilerini çıkardı. Artık Öteki derken göz önüne gelen imajlar eski keskinliklerini kaybetmiş oldu.

SİVİL TOPLUMUN ROLÜ

Depremlerden sonra başlatılan ve sivil toplumun tanışmasını ve kaynaşmasını hedefleyen girişimler çok olumlu ve yararlı. Doğal olarak bu tür girişimler uzun sürede semere verecektir. Ama gözden kaçırılmaması gereken, Türk-Yunan ilişkilerinin seyrinin yalnız ikili bir sorun olmadığıdır. Kuşku, güvensizlik ve giderek düşmanlık yurt içinde beslenir. Her ülkede milliyetçi söylem ve pratikler Ötekinden bağımsız ülke içinde güçlenebilir. Sorun yalnız ikili değildir; hatta daha çok bir ülke içi sorundur, dışa da yansıyan bir ülke sorunudur.

Devlet yapısı, devletin uzun süreli hedefleri, ilkeleri, devlet-yurttaş ilişkileri toplumun değerlerini ve ideolojisini doğrudan etkilemekte ve sırasıyla halklar arasındaki ilişkileri iyiye ya da kötüye doğru etkilemektedir. Sorun bir kimlik sorunudur da. Güvenli ve huzurlu toplumlar daha az hırçın olmalarını beklemek normal sayılmalıdır. Türk-Yunan ilişkileri yıllardır temelini milliyetçiliğin beslediği bir güvensizlik, bir kısırlık, bir yeteneksizlik sergiledi. Pek çok alanda çözümsüzlük değişmez kural oldu. Hatta çözümlerin hayali bile oluşamadı. Suç, komik/trajik bir biçimde her iki yanda (büyük bir özgüvenle) karşı tarafta görüldü.

Sivil toplum kuruluşlarının rolü de bu çerçeveye göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Her iki ülkede, tarihsel bir konjonktür yüzünden sivil toplum güçlü değildir. Devletin adına ve onun onayıyla çalışan kuruluşlar çoğunluktadır, daha güçlü ve dolayısıyla daha etkilidirler. Resmen sivil toplum kuruluşları olarak görünen örgütler de 'tam olarak' öyle değildirler.

Her iki ülkede de devletten 'onay' almadan seslerini yükseltebilen örgütler devletin 'gadrine' de uğramış olan örgütlerdir. Bu tür örgütlerin bir kısmı 'sol' olarak ün yapmış girişimlerdir. Ama sola eğilimli olmayan girişimler de depremlerden çok önceleri görülmüştür. Öncü girişimler olarak Abdi İpekçi Barış Ödülü girişimi, Türk-Yunan Dostluk Derneği, Helsinki Yurttaşlar Derneği anılabilir.

Depremlerden sonra ortaya çıkan sivil toplum girişimlerinin bir bölümü devlet ve AB desteğini de sağlayan yeni tür girişimlerdir. Bu dernek ve kuruluşlarda çalışanların bir de 'profesyonel' yanları vardır; bu çalışmalar bir iş alanı çalışmaları kimliği de var. Bu gelişme çok olumlu bir gelişmedir. Çünkü 'dostluk', 'barış' gibi idealler doğrudan kişilerin, kuruluşların ve genel olarak toplumun maddi çıkarıyla da paralel gelişmektedir. Bu çıkar boyutu, devletin onayı ve desteği boyutuyla da birleşince, sivil toplumun ve kuruluşlarının geleceği umut verici görünmektedir.

[1] Bknz: H. Millas, *Türk Romanı ve Öteki, Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.

[2] Bknz: H. Millas, *Daha İyi Türk Yunan İlişkileri İçin Yap Yapma Kılavuzu*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.

[3] Bu tür psikolojik değerlendirmeleri T.W. Adorno güzel anlatır. Ön yargılı kimseye tersini kanıtlayan bir çok örnek de gösterseniz bir yararı olmuyor: hepsini istisna sayar. *The Authoritarian Personality*, Norton and Company, Ney York, 1993, s. 308.